

Першотравенський Центр дитячої творчості «Надія»

Обласна акція

«Лелека»

**Керівник гуртка «Природа та фантазія» :Корольова Людмила
Леонідівна**

Вихованці:Лобанова Катерина,Борцова Поліна

м.Першотравенськ

Систематичне положення

Вид – Лелека білий (*Ciconia ciconia*)

Рід – Лелека (*Ciconia*)

Родина – Лелекові (*Ciconiidae*)

Ряд – Лелекоподібні (*Ciconiiformes*)

СЕРЕДОВИЩЕ ІСНУВАННЯ

Лелеки часто гніздяться по сусідству з людським житлом, обираючи для цього дахи будинків, труби печей, опори ліній електропередач або дерева, що ростуть поблизу споруд. Вони обирають для гнізд високі місця, звідки добре проглядається місцевість. Іноді можна помітити цілі колонії лелек числом до 20 гнізд. Селяться птахи, як правило, на околицях ставків, річок або заболочених луків. На період гніздування та вигодовування пташенят білий лелека прилітає до Європи, а зимує в Південній Африці. У білих лелек два основних маршрути осінніх перельотів. Птахи, що мешкають у Західній Європі, летять через Гібралтар і далі вздовж західного узбережжя Африки на південь континенту. Східні лелеки летять над Босфором в Малу Азію, звідти – в Єгипет і над долиною Нілу в Південну Африку. Далеко не всі птахи відлітають зимувати на південь. Одні надто слабкі, у інших пошкоджені крила, і єдиний порятунок їм приносить зустріч із людиною. Люди нерідко рятують птахів із біди, приносячи їх у зоопарки або даючи прихисток у себе в господарстві. Лелеки легко приручаються і іноді до кінця життя залишаються у хазяїв.

ОПИС

Довжина тіла – 120 см

Розмах крил – 155-200 см

Висота – близько 1 м

Вага – 2,7-4,4 кг

Тривалість життя – 8-10 років.

Колір оперення дорослого птаха білий, махові та покривні пера – чорні. У молодих птахів замість чорного пір'я – темно-буре. Довга шия. Ноги теж довгі, червоні, пристосовані до ходіння по мілководдю. У молодих лелек ноги коричнювато-чорні. Довгий, загострений дзьоб, у дорослих птахів червоний, у молодих – коричнювато-бурий. Дуже гострий зір, що дозволяє помітити у водоростях або траві навіть найкрихітнішу здобич. Райдужка ока червона. У польоті ноги та шия витягнуті, на відміну від чапель, у яких шия зігнута.

СПОСІБ ЖИТТЯ

У другій половині березня лелеки прилітають до Європи, а в кінці серпня вирушають на південь, пролітаючи шлях довжиною близько 10 тис. км. Характерний ключ, що очолює досвідчений вожак, летить на великій висоті і за день долає від 50 до 270 км. Мисливські угіддя лелек розташовані на вологих луках, полях, по берегах річок, озер і ставків. Птах повільно пересувається луками, видивляючись здобич, і час від часу вміло підхоплює дзьобом жабу чи рибку. Їсть також ящірок, змій, слимаків, різноманітних комах, мишей, ховрахів та пташенят найрізноманітніших птахів. Часто можна побачити родини лелек, поважно ідучих по полю за трактором, де завжди повно червів та іншої дрібної поживи. Лелеки виражають свої емоції характерним клекотом та постукуванням дзьобів.

РОЗМНОЖЕННЯ

На період гніздівлі та вигодовування пташенят білий лелека прилітає до Європи. Першим прибуває на місце самець. Відшукавши рідне гніздо, він приводить його до ладу після зими, розширює та укріплює новими гілками, вистилає мохом та соломою. Гніздо лелеки важить до 500 кг і досягає 2 м у діаметрі. Через кілька днів прилітає і його подруга. Влаштувавшись у гнізді, самиця за 10 днів відкладає до 4 яєць, після чого батьки по черзі насиджують кладку. Пташенята прокльовуються через 4 тижні, в тій же послідовності, в якій були відкладені яйця. Новонароджене пташеня важить 75 г і все покрите сірувато-білим пухом, який через тиждень замінюється білим пір'ячком. Неймовірно ненажерливі пташенята постійно вимагають їжі, і батьки без втоми напихають їх різноманітною поживою. Батьки не тільки приносять

пташенятам величезну кількість корму, а й воду у дзьобі. У сильну спеку батьки прикривають дитинчат від сонця, широко розкривши крила. У два місяці пташенята беруть перші уроки польоту, і вставши на крило, на другий день залишають гніздо. У кінці літа молодь відлітає з батьками в Африку, де живе 3 роки, і тільки після цього вони повертаються у рідні краї, щоб вивести власне потомство.

ОХОРОНА ЛЕЛЕК

У минулому люди винищували лелек, вважаючи їх шкідниками і добуваючи із них цінний жир. У наш час сусідство з людьми залишається для лелек не менш тяжким. Застосування пестицидів і забруднення атмосфери отруйними продуктами спалення пластмаси та відходів електронної індустрії знижують природний приріст популяцій лелек у високорозвинених країнах і районах інтенсивного ведення сільського господарства. В Україні діє програма з охорони білого лелеки.

Лелека в польоті

Невпинно збільшується відсоток гнізд на стовпах і водонапірних вежах. Кількість гнізд на деревах спочатку збільшилася майже в півтора рази, потім почала також зменшуватися, за вказаний період вона коливалась у межах 30–45 %. Ця тенденція є загальною, вона спостерігається у різних країнах. Чорногузи стали гніздитися навіть на залізничних станціях, влаштовуючись на опорах контактної мережі. На шум поїздів під самими ногами вони не звертають уваги.

У віці близько чотирьох років чорногуз стає статевозрілим і готовим до спарювання. Навесні, після прильоту та шлюбного ритуалу, молода пара будує гніздо і самиця відкладає 3–6 яєць, які висиджують по черзі самиця і самець 30–32 дні. Яйце чисто біле, близько 100 грамів вагою. З'являються яйця в гніздах у другій половині квітня — на початку травня. Терміни їх відкладання досить розтягнуті. Одночасно можна побачити і чорногузів, які насиджують і таких, що тільки займають гнізда.

Новонароджені чорногузи вдягнені у ніжний сірувато-білий пух, дзьоб у них темний, ніжки — жовто-рожеві. Вазать вони всього 60–80 грамів. Народжуються пташенята сліпими, але очі в них відкриваються вже через кілька годин. З першого дня пташенята їдять самотійно. Годують їх обидва

птахи. Вони приносять їжу у дзьобі чи в горлі (вола у лелек немає) і відригують її всередину гнізда. У перші дні малята отримують дрібну і ніжну поживу — черв'яків, личинок комах тощо. Поступово їхній раціон розширюється.

Пташенята перебувають у гнізді майже два місяці. Виліт молодняка відбувається у другій половині липня — на початку серпня. Найчастіше до вильоту доживає 2–4 молодих птахів. За даними моніторингових спостережень в Україні у 1992–2005 роках (5490 гнізд із пташенятами), 42 % лелечих виводків перед вильотом мали 3 пташенят, 29 % — 2, 20 % — 4, 5 % — 1, 4 % — 5, 0,3 % — 6, 0,02 % — 7 (єдиний випадок за 14 років спостережень). У сприятливі роки зростає відсоток більших виводків, частка гнізд з 3 і 4 пташенятами майже вирівнюється, а в окремих місцевостях останні можуть навіть переважати. У несприятливі ж роки, навпаки, максимум зміщується на виводки з 2 пташенят.

Міграція

Білий лелека — перелітний птах. У серпні зграї, керуючись інстинктом, починають тягнутися на південь. В Україні зграї зазвичай нараховують від 2–3 до сотні лелек. Але іноді можна побачити й великі багатосотенні скупчення. Зграї поступово збільшуються на шляхах перельоту і на Балканах складаються вже з тисяч птахів.

На зимівлю чорногузи з різних частин Європи летять різними шляхами. Існують дві популяції — східна і західна, лінія розділу між якими — своєрідний вододіл — проходить Голландією, Гарцем, Баварією, Альпами. У німецькій науковій літературі вона називається пролітною межею. Але це не чітко окреслена лінія, навколо неї існує широка смуга змішування напрямків — птахи тут можуть мігрувати як в один, так і в інший бік. Найцікавіше те, що різні напрямки перельоту можуть мати молоді лелеки, що вивелися в одному й тому ж гнізді. Якось у 1974 році знайшли двох закільцьованих птахів з одного виводку: першого — у Франції, другого — в Угорщині. Висліди кільцювання на північному заході Німеччини (ця територія розташована дещо східніше від «пролітної межі» у зоні змішування) показали, що під час першого свого відльоту 3/4 лелек прямують на південний схід Босфором і чверть — на південний захід у напрямку Гібралтару. Але вже в наступні роки життя кількість мігрувальних птахів на південний захід різко зменшується.

Птахи, що гніздяться на захід від неї, мігрують восени на південний захід Францією, Західною Іспанією, Гібралтаром. Восени прямо над вулицями Гібралтару можна побачити багатотисячні зграї. Далі перелітають країни Марокко, Мавританію, західну частину Сахари. Місця зимівлі «західних» лелек лежать у саванах південніше Сахари від Сенегалу на заході до Камеруну на сході. Переважно вони скупчуються в долинах і дельтах річок Сенегал і Нігер та біля озера Чад. Тут же зимують і лелеки, що гніздяться на північному заході Африки. Молоді статеві незрілі птахи іноді

залишаються в Африці й на літо. Відстань міграції становить близько 10000 км.

Європейські лелеки, що гніздяться на схід від «пролітної межі», летять восени у південно-східному, а з України, Білорусі й Балтії — у південному напрямку. В Україні існує кілька головних пролітних шляхів — ділянок, де чисельність мігрувальних птахів найвища. Західними областями летять лелеки з Польщі, Житомирською та Вінницькою — з Білорусі та Балтії. Великий пролітний шлях проходить на південний захід від Полтавської до Миколаївської областей. Усі три шляхи зливаються в могутній міграційний потік, який проходить «воротами» між Карпатами та Чорним морем. Досить слабкий проліт спостерігається також східним узбережжям Чорного моря. Далі лелеки летять Балканами та Туреччиною. Малу Азію вони перетинають «за діагоналлю», звертаючи після Босфору на південний схід. Біля затоки Іскандера виходять до Середземноморського узбережжя. Потім знову звертають на південь і Близьким Сходом, Синайським півостровом потрапляють у долину Нілу, уздовж якої летять на основні місця зимівлі у Східній та Південній Африці, долаючи загалом понад 10 тисяч кілометрів. Стомившись після тривалого перельоту, птахи роблять зупинку на 4–6 тижнів у Східному Судані, щоб відпочити й погодуватися перед подальшою дорогою.

Місця зимівлі «західних» лелек лежать у саванах південніше Сахари від Сенегалу на заході до Камеруну на сході. Переважно вони скупчуються в долинах та дельтах рік Сенегал та Нігер та біля озера Чад. Тут же зимують і лелеки, що гніздяться на північному заході Африки.

В Україні теж існує «пролітна межа», яка проходить десь на Лівобережжі Дніпра. Точніше про її розміщення говорити важко через обмаль даних. Якщо лелеки із західних, центральних та північних областей летять уздовж західного узбережжя Чорного моря та перелітають Босфор, то птахи зі східних областей мігрують у південно-східному напрямку до східного чорноморського узбережжя. Сюди ж летять і птахи зі східної частини ареалу в Росії. Тут також існує досить широка смуга змішування напрямків міграції. Частина лелек із Придніпров'я може летіти на південний схід. Чорногуз, закільцьований пташеням у Глобинському районі на Полтавщині у 1998 році, був знайдений наприкінці серпня того ж року біля м. Новоросійська.

Переліт на зимівлю чорногузи здійснюють удень. Вони летять на великій висоті, при цьому вибираючи найзручніші в аеродинамічному плані місцевості, тому намагаються уникати польотів над морем.

Часто трапляється, що деякі чорногузи залишаються на зиму в місцях літнього гніздування. У більшості випадків мова йде про птахів, які були поранені, звикли до людей, або є з вадами міграційної інстинктивної поведінки. Такі птахи потребують додаткового піклування від людей протягом зими.

Приліт на місця гніздування відбувається, здебільшого, у другій половині березня — першій половині квітня, хоча ранньої весни їх можна місцями побачити й на початку березня. Окремі птахи можуть затримуватися аж до травня. Зазвичай, першим з'являється самець, рідше — самка, іноді ж обидва птахи одразу. Самиця найчастіше прилітає кілька днів після самця. Старі лелеки повертаються раніше за молодих.

Чисельність та охорона

З 1984 року на території Європи спостерігається активний приріст чисельності птахів навіть у високоіндустріалізованих країнах. Згідно з результатами 6-го інтернаціонального перепису білих лелек 2004 року, найбільша популяція в Польщі й становить 52500 пар, в Україні 12000–18000 пар, у Білорусі 10500–13000 пар, 10000 пар у Литві з найщільнішим ареалом у світі, 8500 в Латвії, 4000 в Естонії. Білий лелека не відноситься до видів птахів, яким загрожує вимирання. На відміну від лелеки чорного, який занесений до Червоної книги України.

Українська геральдика

Білий лелека зустрічається на гербах чотирьох українських міст. На гербі Біловодська 1781 року у горішній частині щита зображений герб Воронізької губернії, у нижній, на зеленому фоні — лелека. На гербі Ананьєва 1847 року в нижній частині щита — на блакитному тлі стоять на гніздах три лелеки. На середньовічному та сучасному гербах міста Буська зображено оберненого ліворуч лелеку на блакитному тлі, що стоїть на одній нозі. На гербі містечка Щуровичі на Львівщині на червоному тлі був зображений срібний лелека, що тримає у дзьобі змію. У середньовічній західній геральдиці лелека був також символом пильності в боротьбі з ворогами. Лелека (за іншими даними — журавель) з каменем у лапі був зображений на печатці XVII століття міста Дунаївців.

ЛЕЛЕКА У ПОЕЗІЇ

Раїса Гришина «Лелеки»

Летять великі птахи
Ліси, поля минають
Ту хату де осядуть —
Щасливою вважають.
Лелека-чорногузка
Це — символ України,
Як оберіг у хаті Великої родини.
На білих крилах птаха-
Хвиляста чорна смуга,

Неначе розлилася
За рідним краєм туга.
Бояться його миші
Та пухлі, товсті жаби,
Але про нього кажуть
Лелека щастя вабить!!!

Надія Красоткіна «Лелеки»

Із-за моря, із тепла, здалеку
Прилетіли в рідний край лелеки.
До свого гніздечка на тополі
Повернулись, дякуючи долі.
І клеочуть радісно й завзято,
Це для них і радість, й справжнє
свято.
Бо ж була дорога нелегкою,
Обернулася комусь бідою.
Той, хто витримав, вже
торжествує
І своє гніздечко ремонтує.
В добрий час, ми раді вас
зустріти,
Це для вас по всьому краю квіти
І озера, та болота, й ріки,
Рідний край від роду і навіки.
Добрі птахи, гарні і на вроду —
Обереги нашого народу.

Народні легенди й перекази

В Україні лелека вважається вісником весни. Приліт птахів весною відзначався людьми здавна. Зникнення птахів восени і повернення навесні здавалося дивним. Древні слов'яни вважали, що птахи на зиму летять у вирій. В українській мові збереглося це слово «вирій» — рай древніх слов'ян. Повертання птахів навесні пов'язувалось зі звісткою богів, пізніше було прив'язане до християнських весняних свят.

В Україні багато прикмет про погоду, пов'язаних із білим лелекою. Він приносить тепло і забирає його назад до вирію.

В Україні багато прикмет про погоду, пов'язаних із білим лелекою. Він приносить тепло і забирає його назад до вирію.

- Рано бузько прилетів — буде тепле літо.
- Лелека починає непокоїтися — на погану погоду.
- Активно тріщить увечері дзьобом — завтра буде сонячний день.
- Стоїть на одній нозі — значить треба чекати похолодання.
- Якщо не відлітає далеко від гнізда, а тримається поблизу, — на негоду.

Виховна година «Лелека»

Коли птах погожого дня тримається сухого місця, то й наступний буде сонячним. Мета: допомагати учням усвідомити важливість охорони і збереження природи рідного краю; збагачувати знання дітей про лелек шляхом самостійної пошукової діяльності; розвивати цікавість до фауни країни; сприяти екологічному вихованню; виховувати дбайливе ставлення до птахів дикої природи, які мешкають поруч з житлом людини.

Обладнання: стікери кольорові; зображення лелек; малюнки; аудіозапис; відеофільм.

Хід заняття

1. В ступне слово вихователя
Звучить мелодія.

— Яка прекрасна наша Батьківщина! О будь-якій порі року вона милує очі то яскравими барвами літа, то золотом осені, то казковою красою зими, то буйним цвітінням весни. Коли настає весна, вона пробуджує до життя все нове. Ніжне тепло сонця огортає всю землю. У такі весняні дні повертаються перелітні птахи — наші пернаті друзі.

2. Актуалізація опорних знань

— Чому так багато мрій, думок пов'язано у нашій свідомості з птахами? Можливо, тому, що людина здавна прагнула злетіти у синє небо, вдихнути свіжий вітер і хоч на хвилинку відчувти оту небесно-жадану і благовісну волю? Птахи — окраса нашого життя. Вони приносять нам довгоочікувану весну.

Наш край здавна називали лелечим. Можливо, це тому, що на солом'яних стріхах наших пращурів полюбляли мостити свої гнізда лелеки.

Діти (по черзі)

1.

Летіли лелеки, летіли здалека,
Летіли у рідні краї,
Низенько летіли і щось клекотіли,
Шукаючи гнізда свої.

2.

Ті гнізда рідненькі, на хатах низеньких,
Де добрі люди живуть,
Що землю кохають й весну зустрічають,
Та їх з нетерпінням все ждуть.

3.

Прилетіли лелеки, прилетіли здалека,
У ріднім краї над Збручем
У небі кружляють і в гнізда сідають,
Бо ми їх і любим, і ждем.

II . Повідомлення теми і мети .

— Про що йтиметься сьогодні? (Про чарівного птаха України — лелеку.)

— Погляньте на цього птаха, коли він стоїть у гнізді. (Розглядання малюнка.)

— Спокійно, немов господар, оглядає подвір'я, гніздо, пильно охороняє дружину, а потім — і молоде потомство. Нам затишно і добре, коли десь недалеко клекочуть лелеки.

— Що це за птахи? Чим вони живляться? Як доглядають своїх пташенят? Куди і чому відлітають на зиму? Чи потрібно їх оберігати? Як слід їх оберігати?

Про це ми зможемо дізнатися.

III. Планування роботи вихованців.

— Я вам пропоную на наступний тиждень стати орнітологами, науковцями, дослідниками, літературознавцями.

— Що для цього потрібно?

Я вам пропоную підійти до дошки і вибрати колір стікера, що вам подобається. (Діти обирають колір стікера та об'єднуються у групи.)

— У кого із вас з групи найкоротше ім'я? Цей учень буде презентатором групи.

Вибір завдання для роботи групи

— А тепер оберіть малюнок, що вам подобається. (На дошці дітям запропоновано декілька малюнків. Зі звороту — завдання для кожної групи.)

- 1-ша група «Орнітологи».

Завдання: Дослідити перелітний шлях лелек.

- 2-га група «Науковці».

Завдання: висвітлити питання «Охорона та захист птахів».

- 3-тя група «Дослідники».

Завдання: дослідити, як мостять гнізда птахи і як висиджують малят.

- 4-та група «Літературознавці».

Завдання: дібрати літературні матеріали про цих птахів (вірші, повір'я, казки, легенди, прислів'я, приказки).

IV. Робота груп

Вихованці збирають інформацію, досліджують. Аналізують інформацію, формулюють висновки.

V. Круглий стіл

— А зараз ми послухаємо юних охоронців природи.

Діти презентують власні дослідження, спостереження тощо.

VI. Рефлексія

— Пограймо у гру «Збери прикмету чи приказку»!

Де лелека водиться — ...

дитину.

Прилетіли бусли — ...

біля добрих людей.

Зруйнуєш лелече гніздо — ...

згорить хата.

Лелека селиться...

весну принесли.

Лелека приніс...

там щастя родиться.

Перегляд відеофільму про лелек.

VII. Підсумок. Оцінювання результатів проекту

— Добігає кінця наш урок. Що вас вразило і запам'яталося найбільше? (Відповіді учнів.)

— Як ви оцінюєте свою роботу у групі? (Відповіді учнів.)

— Що навчального і корисного ви дізналися? (Відповіді учнів.)

Вихователь

Наш дивний світ такий, як казка;
Он в небі хмаронька пливе,
То ж бережи його, будь ласка,
Все в ньому гарне і живе.

Он квітка полум'ям палає,
І ясне сонечко блищить.
Чарівна пташечка співає,
Все в дивосвіт прийшло, щоб жить.

Загадки про лелеки

Довгі ноги - довгий ніс.
Прилетів – обід приніс.
Смачних жабеняток
Для своїх маляток.
(Лелека)

Які ноги заввишки,
Такий нис завдовжки.
Хату на хаті має,
Всім жабам рахунок знає.
(лелека)

Які ноги заввишки,
Такий ніс завдовжки.
Хату на хаті має,
Жабам рахунок знає.
(Лелека)

Відлітають за моря у краї далекі,
На будинках гнізда в'ють.
Звати їх... (лелеки).

У червоних чоботях, в білому халаті,
Він весною прилетів і сидить на хаті.
(Лелека)

Летів птах через дах,
сів на воротях в червоних чоботях.
(Лелека)

Стоїть у лозі на одній нозі. (Лелека)

Довгонога, чорно-біла,
У гніздо на хату сіла.
Довгим дзьобом, знай туркоче,
Ніби щось сказати хоче.
– Де ж це ти була?
– Далеко!
– Як зовуть тебе?
(Лелека)

ФОТО

